

Aikuisetko yksilöitä!¹⁾

Aikuiskoulutus on viime vuosina ollut jatkuvan keskustelun kohteena. Mitään erityisiä rakenteellisia muutoksia ei kuitenkaan vielä ole tehty. Radikaalein muutos lienee ammattikurssikeskusten nimen muuttaminen.

Syynä muutosten hitauteen on luonnollisesti monia. Yksi tärkeä syy on hallinnollinen moninaisuus. Aikuiskoulutukseen keskeisesti vaikuttavia päätöksiä tehdään ainakin kahdessa eri ministeriössä ja opetusministeriössäkin asiat jakautuvat molemmille ministereille. Asiaa on näin vaikea käsitellä yhtenäisesti. Hallinnollisen vitkan vuoksi myös pedagogiset kehitystoimet polkevat paikallaan ja uusia mahdollisuuksia kokeillaan arkaillen.

Miksi aikuiskoulutus?

Tarve aikuiskoulutuksen kehittämiseen on ilmeinen. Toisaalta yhteiskunta monimutkaistuu ja edellyttää uusia kansalaistaitoja toisaalta ammatit muuttuvat ja edellyttävät uusia taitoja. Myös Euroopan yhdentymisen luo uusia vaatimuksia. Työmarkkinat laajentuvat ja koulutettua työvoimaa voidaan saada myös Suomen ulkopuolelta.

Aikuiskoulutuksen perusongelma

Aikuiskoulutukseen niin kuin moneen muuhun ihmismaailman ilmiöön pätee ns. Matheus-efekti: ”Joilla on, he saavat lisää ja ...” Suuri osa koulutettua väestöä haluaa ja osaa käyttää aikuiskoulutuspalveluja. Sen sijaan suurin osa kouluttamatonta väestöä ei halua eikä kykene käyttämään näitä palveluja. He ovat joko syrjäytettyjä tai syrjäytyneet ainakin koulutuksen valtavirroilta.

Tärkeimmät kohderyhmät

Tällä hetkellä aikuiskoulutuksella on kaksi ensisijaista kohderyhmää. Toisen muodostaa se osa työikäistä väestöstä, jolla ei ole muodollista ammatillista koulutusta. Eri arvioiden mukaan heitä olisi yli miljoona henkilöä. Suurimmalla

osalla heistä on pitkä työkokemus ja he hallitsevat työtehtävänsä. Kuitenkin työtehtävien jatkuvasti muuttuessa vain koulutus näyttää antavan parhaat keinot varautua uusiin tilanteisiin niin työnantajan kuin työntekijän kannalta. Työnantaja luottaa enemmän esim. uuden tekniikan koulutusta saaneeseen työntekijään kuin pitkäaikaiseen ja hyvään ammattitaitoon vanhalla tekniikalla perustuvaan työtaitoon. Erinomaisella ammattityöntekijällä ei ole käyttöä, jos ammattitaitoa ei enää tarvita. Suuret ikäluokat ja heitä vanhemmat ovat nyt näiden ongelmien edessä. Toisaalta uutena ryhmänä ovat ns. uuslukutaidottomat. He voivat olla vanhempia tai nuorempia. Yhä useammin he näyttävät olevan nuoria. Suomessa on asiaa tutkittu erittäin vähän, mutta ei ole mitään syytä olettaa, että poikkeaisimme esimerkiksi oleellisesti Yhdysvaltojen tai Englannin vastaavasta tilanteesta. Uuslukutaidottomuus ei välttämättä tarkoita sellaisten perustaitojen kuin lukemisen, laskemisen ja kirjoittamisen täydellistä puuttumista. Pikemminkin kyseessä on hankittujen taitojen vähittäinen rappeutuminen. Arkiset tilanteet on voitu hallita ilman näiden taitojen laajamittaista osaamista. Uusissa koulutustilanteissa nämä puutteet tulevat kuitenkin väistämättä esille.

Nämä molemmat ryhmät liittyvät läheisesti yhteen. Heikko perustaitojen osaaminen on saattanut vierottaa vanhemmat ikäluokat koulutuksesta ja siitä seuraavasta ammattitaidosta. Nuoret perustaitoja hallitsemattomat henkilöt ovat todennäköisesti tulevia muodollista ammattitaitoa vailla oleva väestönosa.

Mitä ainakin voitaisiin tehdä

Eräitä pienimuotoisia ratkaisuja voisi olla kaksi. Ensimmäinen sellainen olisi ns. aikuisten opintokirja. Siihen merkittäisiin kaikki koulutus oliipa se lyhyt- tai pitkäaikaista ja sisälsipä se mitä tahansa, kunhan se jollain kriteereillä todella on koulutusta. Vanhemmat työssään tai harrastuksissaan tiettyjä taitoja mielestään hal-

litsevat henkilöt voisivat esittää asiansa perustettaville alueraadeille. Näin saataisiin myös se kysyvarasto esiin, joka ei näy muodollisen koulutuksen tilastoissa. Tietty määrä suoritus-pisteistä näkyisi sekä nimikkeissä että palkoissa, niin kuin nytkin. Oleellista olisi, että kuka tahansa voisi vaatia mistä taidostaan tahansa tarvittavat suorituspisteet. Muodollinen koulutus ei olisi näin ainoa keino hankkia merkin-tää opintokirjaan.

Toinen ratkaisuyritys voisi olla perustaitoja (lukeminen, kirjoittaminen ja laskeminen) mittaavien testien kehittäminen ja myös käyttäminen. Ylioppilaat saavat päästötodistuksen ja käyvät läpi kansallisen testin, ylioppilaskirjoitukset. Sen sijaan peruskoululaiset saavat vain päästötodistuksen ilman mitään kansallista testiä. Näin perustaitojen puuttuminen voidaan kätkeä huonoon todistukseen. Valtakunnallinen testi antaisi mahdollisuuden tietää ongelman suuruus ja siten etsiä keinoja sen ratkaisemiseksi. Tällä hetkellä ratkaisu on darwinis-tinen ja täysin koulutusta arvostavan yhteis-kunnan arvoja vastaan. Näitä testejä olisi syytä käyttää myös kaikessa aikuiskoulutuksessa joi-takin vapaan sivistystoiminnan lohkoja lu-kuunottamatta. Kyseessä ei olisi mikään ns. syrjäyttävä testi, vaan keino ohjata opiskelija tiiviimpään opintojen ohjaukseen. Tällainen keino vähentäisi turhautumia, keskeyttämisiiä ja tulevaisuudessa se tehostaisi uuden taidon tai tiedon omaksumista.

Sähköiset oppimateriaalit

Tällä hetkellä suuri osa aikuiskoulutuksen edistämisyrittämisistä keskittyy sähköisten menetelmien hyödyntämiseen. Asia on tarpeel-linen ja moderni. Jos näihin pyrkimykseen ei liitetä keinoja syrjäytyneiden auttamiseksi, niin Matteus-efekti voimistuu. Kuilun ylittäminen saattaa myöhemmin tulla ylivoimaiseksi. Tä-män vuoksi niin interaktiiviset menetelmät kuin telemaattiset, ATK-pohjaiset tai yleisesti AV-menetelmät on kehitettävä kaikkia aikuisia palveleviksi. Eri kaapeli-, puhelin- ja jopa Yleis-radion verkot on kehitettävä mahdollisimman vuorovaikutteisiksi ja kohtuuhintaisiksi opiske-lukäytössä. Sähköisiä välineitä käyttävät oppi-materiaalit valmistuvat hitaasti, mutta sähköis-ten välineiden kautta opiskelijat voivat hyvän organisaation avulla tavoittaa kohtuujassa ja -hinnalla maan parhaat opettajat.

Englanti on edellä

Eräs erittäin mielenkiintoinen ajatus on kehi-tetty englantilaisen koulutuksen piirissä. Sen

perusidea on luoda jokaiselle opiskelijalle ai-van oma opintosuunnitelma. Kukin saa opis-kella mitä haluaa kunhan vain esittää ohjel-mansa asiaa valvovalle raadille ja täyttää tietyt perusehdot. Kyseessä on jäsennetty muoto täy-sin vapaata aikuisten opintokirjaa. Tosin opin-not koskevat vielä tässä vaiheessa vain yliopisto-opintoja, mutta samaa ideaa voi soveltaa laajemminkin. Tällainen opiskelu antaa mah-dollisuuden yhdistää muodollisen koulutuk-sen kriteerit vapaan kohteen valintaan.

Tällainen opiskelu poikkeaa ainakin kahdel-la tavalla nykyisistä yliopisto-opinnoista. Ensik-si mitään rajoja ei ole opintosuuntien tai tiede-kuntien välillä. Myös muut kuin yliopistoissa tapahtuvat opinnot voi käyttää hyödykseen. Toiseksi opintojen ohjaus on tärkein opetuk-sen muoto. Tutorit seuraavat ja auttavat opis-kelijaa koko ajan. Opiskelijalla on näin koko ajan käytössään inhimillinen resurssi, jolla on aikaa paneutua juuri hänen ongelmiinsa. Tä-mä lienee keskeisin, myönteinen asia, niin tässä kuin muussakin brittiläisessä yliopisto-opinnoissa.

Tällaisia yksilöllisiä opintoja voi kehitellä monin tavoin. Eräs keino on tehdä sopimus työnantajan kanssa ja liittää opintoihin sekä työntekijän että työnantajan kannalta tärkeitä asioita. Näin molemmat hyötyvät eikä ”turhia” opintoja tarvita.

Yksilölliset oppisopimukset saattavat olla tärkeä avain tulevaisuuden aikuiskoulutuksen kehittämiseen. Vaikka esimerkiksi henkilöstö-koulutus on usein suhteellisen yksilöllistä, niin kovin tehokasta se ei ole. Se rakentuu samalle pakkopullalle kuin muukin koulutus. Yksilön omat motiivit tai omaksumistyylit saavat har-voin vastakaikua. Myös välittömät esimiehet pitävät koulutusta tavallisesti etäisenä itse työ-tehtävien kannalta.

Onko yksilöllisillä opinnoilla tulevaisuutta?

Opintojen keskeisiä suunnittelutekijöitä ovat hallinnolliset mukavuussyyt sekä opettajien työehdot. Opiskelijan kannalta nämä eivät aina tuota parasta tulosta. Ihanteellisin aikuisopis-kelijan tilanne olisi se, että hän voisi vapaasti ja kaikessa rauhassa toteuttaa pyrkimyksiään. Kuitenkin tarvittaessa hänellä olisi käytössään hyvä tutori ja maan parhaat opettajat. Pari vuosikymmentä sitten tällainen olisi ollut täy-dellistä utopiaa. Nykyisin tämä kaikki on sekä taloudellisesti että teknisesti mahdollista. Or-ganisoimalla aikuiskoulutuksen kenttää uudel-leen, paneutumalla aikuiskoulutuksen todelli-siin ongelmiin (vrt perustaidot) sekä vapautta-

malla ja monipuolistamalla muodollisen koulutuksen rajoja voidaan utopioita tavoitella.

Jokaisella on oma tapansa lähestyä asioita, oma elämäntilanteensa ja omat pyrkimyksensä ja tavoitteensa elämässä. Miksi opiskelujärjestelmän pitäisi suppeuttaa näitä mahdollisuuksia? Tiedon esittämisen ja ihmiskontaktien keinot ovat lisääntyneet niin paljon, että aikuisten ei enää tarvitse tyytyä menneitten vuosikym-

menien ajattelutapoihin.

Kun maa on kunnossa, niin miksi sadat kukat eivät voisi kukkia?

¹⁾ Tämä kirjoitus on puheenvuoro, jonka herätteenä on ollut elokuun lopulla 1989 Tampereella Matti Parjasen johdolla pidetty symposium aiheesta "Yksilölliset opinnot ja sopimus-koulutus 1990-luvulla".